

FÖRHANDLINGAR

Nationalekonomiska föreningen

1987-01-13

Redigerade och sammanfattade av civ ek OSSIAN EKDAHL
och docent ANDERS BJÖRKLUND

Ordförande: generaldirektör Tony Hagström

Inledare: professor Thorvaldur Gylfason, bankdirektör Rudolf Jalakas, docent Hans T:son Söderström och finansminister Kjell-Olof Feldt.

Övriga debattdeltagare: Sten Westerberg, Rolf Englund och Stig Tegle.

Finansplanen och den ekonomiska politiken

Tony Hagström:

Kvällens förhandlingar är en klassiker i föreningens historia så jag behöver inte utveckla bakgrunden. Jag vill hälsa finansminister Kjell-Olof Feldt välkommen. Jag vill också hälsa de tre övriga debattdeltagarna välkomna: Rudolf Jalakas, rådgivare i Handelsbanken och Hans T:son Söderström, SNS Konjunkturråd. Ni behöver ingen närmare presentation i det här sällskapet. Det gläder oss att kunna fullfölja den tradition som har utvecklats under de senaste åren, att inbjuda en deltagare från ett av våra nordiska grannländer, och därmed hälsa professor Thorvaldur Gylfason från Island välkommen. Han kanske kan anlägga ett mer osvenskt perspektiv på den svenska finansplanen och den ekonomiska politiken, Vi låter professor Gylfason inleda kvällens debatt, varsågod!

Thorvaldur Gylfason:

Denna finansplan presenterar enligt min mening en ganska imponerande bild av Sveriges ekonomiska läge vid början av år 1987. Den offentliga prognosen är optimistisk och, om jag inte felbedömer situationen, i stort sett realistisk.

Huvuddragen i prognosen

Huvuddragen i prognosen för 1987 är följande:

- *BNP-tillväxten* beräknas bli 2 procent jämfört med 2,5 procent i OECD.

Det här är inte dåligt, med tanke på att landets befolkning nästan står stilla. Denna skillnad på 0,5 procent betyder dock, om den fortsätter, att BNP ökar med 22 procent i Sverige över en 10-årsperiod jämfört med 28 procent ökning av BNP i

OECD. Detta är fortsättning av en gammal trend. Man skall dock lägga märke till att tillväxten i BNP *per invånare* blir ungefär densamma i Sverige och i OECD under 1987, eller 2 procent.

- *Arbetslösheten* beräknas ligga under 3 procent jämfört med 11 procent i Europa och 7 procent i USA.

Det här är mycket bra. Även om vi lägger till dold arbetslöshet i form av arbetsmarknadspolitiska åtgärder, blir den totala arbetslösheten endast ca 4 procent. Men dessutom återstår naturligtvis att ta ställning till, hur man skall betrakta översysselsättningen inom den offentliga sektorn.

- *Inflationen* beräknas bli 4 procent jämfört med 3 procent i OECD 1987.

Det här är inte dåligt heller. Inflationen har avtagit väsentligt. Den var 12 procent i Sverige 1981, 7-9 procent 1982-1985 och 4 procent 1986.

- *Bytesbalansen* beräknas ge ett överskott på 4 miljarder kr jämfört med ett överskott på 8 miljarder 1986.

Överskottet enligt prognosen för 1987 motsvarar mindre än 0,5 procent av BNP. Sjunkande dollarkurs, räntor och oljepreiser på världsmarknaden under 1986 har givetvis bidragit starkt till dessa överskott. Om dessa gynnsamma yttre omständigheter inte hade uppstått, skulle bytesbalansen ha visat underskott, men knappast särskilt stort i förhållande till BNP.

- *Statens budgetsaldo* beräknas ge ett underskott på 38 miljarder kr jämfört med 39 miljarder 1986.

Det här är bra. Budgetunderskottet har minskat kraftigt de senaste åren och motsvarar 4 procent av BNP både 1987 och 1986 (jämfört med drygt 13 procent av BNP 1982), och är nu mindre än jämförbara budgetunderskott i Europa och USA. (Engångsskatten – 15 miljarder – är inte inräknad i budgetsaldot för 1987.)

- *Offentligt finansiellt sparande*, dvs den konsoliderade offentliga sektorns budgetsaldo beräknas till ett överskott på 0,4

procent av BNP (inklusive engångsskatten) jämfört med ett underskott på 1,4 procent av BNP 1986.

Det här är verkligen imponerande. Jämförbara siffror för Europa och USA för 1987 visar underskott på ca 3 procent av BNP.

Eftersom jag är van vid hög inflation och ganska dramatiska ekonomisk-politiska katastrofer hemifrån, måste jag säga: Det här är som en dröm!

Långsiktiga faror

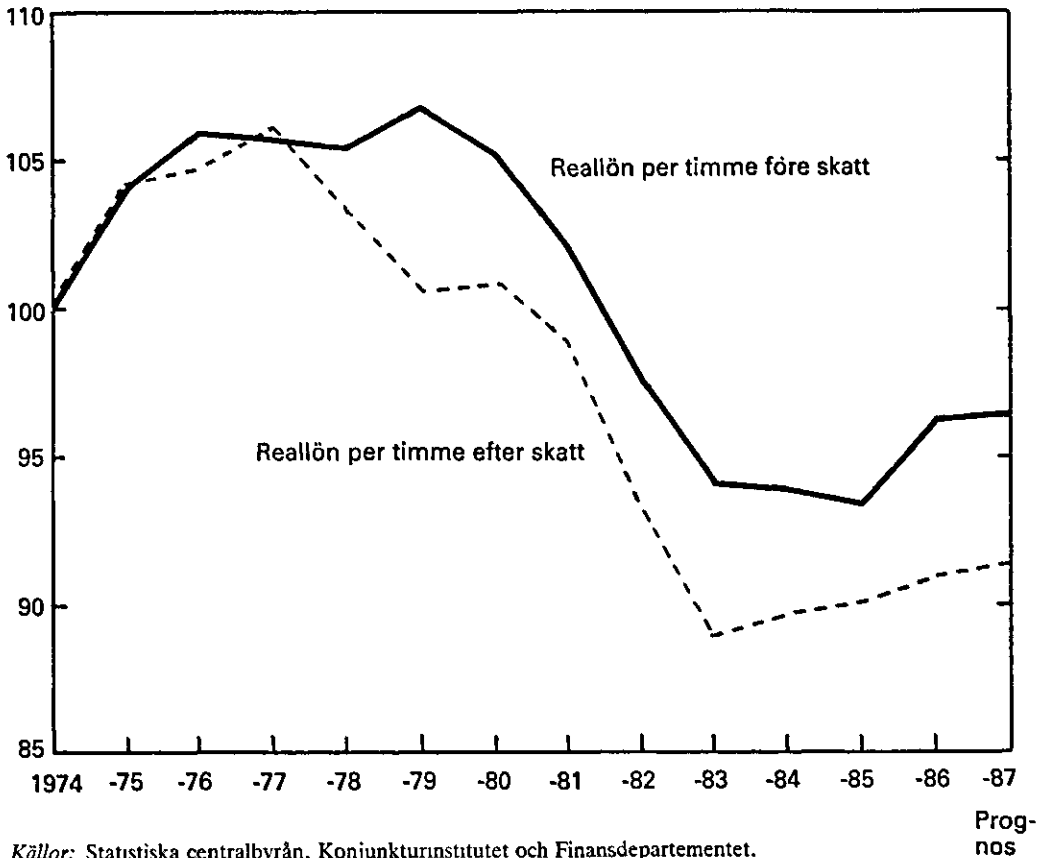
Men tyvärr är det möjligt att det blir en kortvarig dröm. Mycket hänger på utvecklingen på arbetsmarknaden under årets lopp. Arbetsmarknadsparternas beteende står i stort sett utanför regeringens kontrollsfär och direkta ansvar. Om löntagarorganisationerna (och arbetsgivarerna) spränger regeringens ramar för löne- och prisutvecklingen, och därmed också för kronans växelkurs, då kan man förmodligen i efterhand säga, att regeringen var oskyldig den här gången. Det förefaller mig som om regeringens stabiliseringspolitik sedan den svenska kronan devalverades hösten 1982 har varit ganska framgångsrik, åtminstone på kort sikt (4-5 år). Det tidsperspektivet är tillräckligt långt för att vara högst relevant från ekonomisk-politisk synpunkt, enligt min mening.

Det torde också vara klart, att mycket mera än vad som hittills gjorts krävs för att kompensera för tidigare brister i den ekonomiska politiken. Jag frågar: Hur kommer det sig t ex att reallönen per timme efter skatt i Sverige är 11 procent lägre enligt prognosen för 1987 än 10 år tidigare, 1977 (se *Figur 1*)? Om produktivitet och reallöner sedan 1977 hade stigit med 1-2 procent per år som i många andra industriländer, skulle disponibla reallöner i Sverige i stället för att sjunka med 11 procent ha stigit med mellan 10 och 22 procent under 10 år. Detta är en väldigt stor skillnad.

Det är inte otänkbart att minskningen av reallönerna efter skatt under de senaste 10 åren har samband med högskattesamhällets incitamentsproblem – och kanske också med en snabbt växande offent-

Figur 1 Reallön per timme, 1974–1987

1980 års priser. Index 1974 = 100

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

Prognos

lig sektors ineffektivitet på vissa områden. Om så är fallet, är det ett klart tecken på bristfällig finanspolitik i ett långtidsperspektiv.

Budgetunderskottet

Ett av regeringens viktigaste mål de senaste åren har varit att gradvis minska statens budgetunderskott. Huvudsyftet med detta har varit att bromsa finanspolitikens inflatoriska konsekvenser.

Statens budgetunderskott är den vanligaste måttstocken för finanspolitikens expansiva eller återhållsamma karaktär. Men detta mått är inte tillfredsställande, eftersom det täcker in endast *en del* av den offentliga sektorn. Många kommer ihåg president Reagans valkamp mot Jim-

my Carter i USA 1980. Ett av Reagans starkaste utspel var att statens budgetunderskott under Carters tid som president hade varit inflationsdrivande. Men när man betraktar *hela* den offentliga sektorn i USA visade det sig att den konsoliderade offentliga sektorn (dvs inklusive delstater och kommuner) hade uppvisat ett återkommande *överskott* under många år. Det var inte förrän Reagan själv blev president, som den konsoliderade offentliga sektorn i USA började visa underskott. Det gör den fortfarande, men det är en annan historia.

Det är bra från stabiliseringspolitisk synpunkt att finansieringen av svenska statens lånebehov under 1987 kommer att koncentreras till den inhemska kreditmarknaden, samtidigt som staten tänker

minska sina skulder både i Riksbanken och utomlands.

Den konsoliderade offentliga sektorns underskott, dvs den offentliga sektorns finansiella sparande, är ett bättre mått på finanspolitikens makroekonomiska effekter, därför att t ex finanspolitisk åtstramning har ungefär samma inverkan på ekonomin oavsett om åtstramningen äger rum inom stat, kommun eller landsting. Men det konsoliderade underskottet, som i själva verket är mycket oväsentligt i Sverige 1987 liksom 1986, utgör inte heller en tillfredsställande måttstock. Till detta finns tre huvudskäl:

1. Om ekonomin inte befinner sig i rimlig balans är inte heller skatteinkomsterna i jämvikt. Med andra ord: Om ekonomin är överhettad, därför att den svenska inflationen överskrider inflationen i omvärlden och löneökningarna på arbetsmarknaden är större än produktivitetsutvecklingen tillåter, då är skatteintäkterna förmodligen *större* än de skulle vara, om ekonomin befann sig i bättre balans. Av detta skäl är budgetunderskottet därför i själva verket *underskattat*.

Det här kan dock knappast vara frågan om stora summor i dagens Sverige. Men i många andra europeiska länder, där arbetslösheten tvärtom fortfarande är mycket hög, är det mycket viktigt att just nu göra denna distinktion, därför att den höga arbetslösheten i många av dessa länder har lett till en väsentlig överskattning av budgetunderskotten.

2. Enligt internationell tradition i statsbokföring räknas statens *nominella* räntebetalningar som offentliga utgifter utan att hänsyn tas till inflationen. Med andra ord: Statsräkenskaperna skiljer inte mellan nominella och reala räntor på det sätt som rationella individer och företag måste göra i sina kalkyler. Orsaken till denna skillnad är naturligtvis, att statsmakterna ofta använder lånade pengar till offentlig konsumtion eller för att finansiera investeringsprojekt, vilkas marknadsvärde är svåra att mäta och som inte stiger i pris med inflationen på samma sätt som t ex hus och bilar. Men i den mån staten använder lånemedel för att köpa varor och

tjänster, som stiger i pris med inflationen, då *överstiger* de nominella ränteutgifterna statens reala räntekostnader och därvid också statens budgetunderskott. Här kan det röra sig om stora summor i Sverige liksom i andra länder, kanske många miljarder (dock högst ca 20-25 miljarder kr eftersom hela statsskulden nu är ca 600 miljarder och inflationen i Sverige och utomlands ligger på mellan 3 och 4 procent per år).

3. Även den konsoliderade offentliga sektorns inflationsanpassade budgetunderskott är en otillfredsställande indikator på finanspolitikens inverkan på ekonomin. Orsaken är inte bara att utgifterna och skatteinkomsternas omfång spelar en viktig roll vid sidan av själva underskottet. Vi vet t ex att en ökning av statsutgifterna som regel är expansiv, även om den är "finansierad" till fullo genom skatter och därför inte har någon effekt på budgetunderskottets storlek. Orsaken är dessutom att andra viktiga finanspolitiska åtgärder *kan* påverka ekonomin utan att ha någon effekt på det konsoliderade och inflationsanpassade budetunderskottet – och omvänt. Två exempel räcker för att förklara detta.

För det första har räntor på utländska lån utgjort en stor del av statsutgifterna de senaste åren. Dessa utgifter har naturligtvis ingen inflatorisk effekt i Sverige eftersom pengarna strömmar utomlands, spenderas eller sparas där och orkar knappast leda till någon inflation utomlands heller. Samma gäller statens räntebetalningar till Riksbanken. Här har vi alltså ett exempel på finanspolitiska utgifter som ökar budgetunderskottet utan att för den skull påverka den inhemska ekonomin.

Det andra exemplet är av en annan karaktär. Om regeringen tar lån på den inhemska kreditmarknaden i syfte att återbetala äldre inhemska statsskulder så har denna åtgärd ingen effekt, netto, på budgetunderskottet. Men det behöver ändå *inte* vara en finanspolitiskt neutral åtgärd. Det är tvärtom tänkbart och även sannolikt i många fall, att regeringen lånar upp från individer och företag, som annars skulle ha sparat och överlåter i sin tur

pengarna till *andra* individer och företag, som spenderar pengarna på hemmaplan. Med andra ord: Regeringen aktiverar i detta fall pengar, som annars skulle ha legat orörda. Inflationstrycket ökar trots att budgetunderskottet står stilla.

Allt detta måste man ta hänsyn till när man försöker analysera finanspolitikens makroekonomiska effekter på kort sikt. För att komma fram till den expansiva delen av den offentliga sektorns underskott – *expansionsunderskottet* som jag brukar kalla det – måste man alltså justera det vanliga budgetunderskottet på två sätt.

För det första måste man *dra ifrån* räntorna på statens skulder utomlands och i Riksbanken, nominella eller reala allt efter omständigheterna, därför att dessa räntebetalningar inte har någon expansiv effekt inom landet.

För det andra måste man *lägga till* amorteringar på inhemska lån, såtillvida som de påverkar ekonomin på samma sätt som andra offentliga utgifter (transfereringar, konsumtion eller investeringar).

Nettoeffekten av dessa justeringar kan vara positiv eller negativ alltefter omständigheterna. Nettoeffekten kan också bli ganska stor. Så t ex kan det hända att expansionsunderskottet blir väsentligt större än budgetunderskottet. Tyvärr har jag inte haft tillfälle att justera budgetsiffrorna i denna finansplan efter dessa principer för att undersöka, om finanspolitiken blir expansiv eller återhållsam under 1987, men det kan vara en värdefull uppgift för någon duktig ekonom eller ämbetsman.

Rudolf Jalakas:

Årets budget har beskrivits på mycket varierande sätt. Man har talat om en stram budget, en reformbudget, en passiv budget, en tråkig budget, en ointressant budget och efter att ha följt budgetdebatten under många år så väntar jag med spänning på den budget som kommer att beskrivas som en glad, rolig och underhållande budget. Jag skulle också vilja bidra med ett adjektiv genom att kalla budgeten för en sangvinisk budget. Jag tycker att en budget som för tredje året i följd talar om att tillväxten nästan helt baseras på ökad konsumtion kan beskrivas med ett

sådant ord, vilket på svenska lär betyda sorglös.

Det kanske låter som en kritik mot konsumtionsökningen. Det är också meningen, men inte på det sättet att jag har något emot en konsumtionsökning som sådan. Konsumtionsökning innebär ju standardökning vilket är ett mål för all ekonomisk aktivitet. Men när man bedömer en konsumtionsökning i ett visst läge så måste man ta hänsyn till hur denna konsumtionsökning påverkar möjligheterna till en fortsatt konsumtionsökning längre fram. Det finns i varje läge en optimal kombination av resursanvändning mellan konsumtion, kapitalbildning och export. Jag har inte det intrycket att vi har haft eller har den optimala kombinationen.

I det avseendet liknar den politik som skisseras i den här finansplanen den politik som fördes efter den första oljeprisökningen. Då hotades vår konsumtion av att shejkerna roffade åt sig en del av vår årliga inkomst. Då bestämde lotteririksdagen att konsumtionen skulle skyddas, först genom en sänkning av moms och sedan genom en drastisk höjning av bostadssubventionerna. Det omedelbara målet att skydda konsumtionen nåddes men med ganska förödande konsekvenser senare. Bl a fick vi ett budgetunderskott på halssens som Kjell-Olof Feldt fortfarande brottas med efter fem års handlingskraftig verksamhet som finansminister. Jag vill inte påstå att den välvilliga inställningen till konsumtionsökning som präglar årets budget kommer att få lika gigantiska följder i framtiden som vårt uppförande fick efter den första oljeprishöjningen men det finns ett visst släktskap mellan den politik som fördes då och den som presenteras i årets finansplan.

Vi lider ju fortfarande av ett stort strukturellt problem, och det är det faktum att vi har svårt att tjäna ihop de valutor som vi årligen behöver för att täcka vår import och våra utlandsresor mm. Vår kapacitet att generera utländska valutor är sådan att den inte tål ens en relativt blygsam tillväxt i ekonomin utan att vi får bytesbalansproblem. Nu kanske många undrar; hur kan man komma med sådana ord i ett läge då man har överskott i bytesbalan-

sen. Vi har överskottet tack vare en engångsökning av vårt internationella handelsutrymme, beroende på att vi har fått en gåva eller rättare sagt en återbäring på femton miljarder kronor från oljeländerna. Detta har som sagt ökat vårt utrymme, men vi håller på att snabbt närma oss taket och det finns en stor sannolikhet att vi bryter genom taket redan under 1987. Jag tror inte på finansplanens förhoppning att vi får ett blygsamt överskott i bytesbalansen i år av den enkla anledningen att jag inte tror på någon oljeprissänkning i år utan snarare på en försämring av våra bytesvillkor gentemot utlandet.

Det är betecknande att vi efter den stora devalveringen 1982 fram till oljeprissänkningen 1986 bara lyckades åstadkomma ett överskott i bytesbalansen ett enda år, 1984 med fuffiga tre miljarder kronor. 1985 blev det ett stort underskott igen och enligt alla prognoser skulle det ha blivit ett stort underskott även under 1986 men då kom återbäringen från oljeländerna som en engångsräddning. Vi växer in i det ökade utrymmet snabbt och det finns som jag sa en stor risk att vi får problem med bytesbalansen redan i år. Det finns med andra ord övertygande tecken på att vi måste snabbt öka vår kapacitet för valuta-intjänande. Den har blivit för liten på grund av att vi under många år satsade för mycket på den offentliga sektorn medan industrin krympte. Den offentliga sektorn kan man inte säga någonting negativt om, annat än att den inte ger några utländska valutor medan hälften av industriproduktionen exporteras. Vi har en för liten industri för att låna ett påstående som finansministern ofta har använt. Vi förlorar marknadsandelar år efter år, inte bara på exportsidan utan även på hemmamarknaden.

Detta beror inte på bristande konkurrenskraft för den är enligt min bedömning fortfarande hygglig. Lönsamheten är också hygglig för att använda ett understatement. Vi har helt enkelt inte kapacitet för att behålla våra marknadsandelar.

Mot den bakgrunden är det oroande att vi fick en nedgång av industriinvesteringarna i fjol efter en kraftig ökning de två tidigare åren. För 1987 räknar man med en ny uppgång men glädjen med denna

uppgång som indikation på en trendförändring kanske grumlats lite av att ökningen i hög grad beror på en subventionsblandad utbyggnad av bilindustrin. Det är inte heller säkert att vi får den ökning av industriinvesteringarna som man nu tror på eftersom den enkät som prognosen grundas på gjordes ifjol dvs innan räntenivån steg igen. Jag tror att industriinvesteringarna påverkas rätt så mycket av räntans höjd. Påverkan sker på två sätt. Dels utgör räntan en kapitalkostnad, dels finns det alldeles för många attraktiva finansiella placeringsalternativ till investeringar i maskiner och dylikt.

Det är enligt min mening mycket viktigt att vi får ner räntenivån i Sverige. Det finns ingen anledning att vi skall ha en ränta som är fyra procent högre än i omvärlden. Vi behöver inte åtta procents realränta på statsobligationer, vi behöver inte heller sex procents realränta på bankinlåning.

Sänka räntan

Nu frågar sig säkert finansministern och många andra: hur får man ner räntan i ett land som nyligen börjat hylla principen om marknadsmässig prissättning på pengar. Jag har några tips. Ett ganska säkert sätt, som har prövats i många olika länder, är att försöka pressa ned budgetunderskottet så att statens efterfrågan på kapital minskar. Detta är ett helt marknadsmässigt resonemang och det finns en chans att räntan verkligen sjunker när statens lånebehov minskar.

Det är viktigt att notera att den minskning av budgetunderskottet som man skisserar i finansplanen på 3,6 miljarder till mer än hälften är en följd av att statens ränteutgifter minskar. Den nedpressning som har åstadkommit med svett och tårar är alltså så liten att den ledigt rymmer inom varje tänkbar felmarginal. Här borde man kunna åstadkomma mera. Nu frågar sig säkert finansministern igen: Hur skall detta ske, vilka utgifter är det som Rudolf Jalakas vill minska. Jag vill naturligtvis då kompensera de som blir mest lidande på det, barnfamiljerna. Jag använder mig av finansministerns egen argumentation: Varför skall alla människor,

Anders Wall och Rudolf Jalakas, få köpa billig mjölk på skattebetalarnas bekostnad?

Jag kan peka på en annan, mycket större, inbesparing som kan göras nämligen en ytterligare minskning av bostadssubventionerna. Man kan på precis samma sätt som när det gäller mjölken fråga sig varför varena en som bor i en subventionerad lägenhet, vilket de flesta gör, skall få nedsatt hyra på skattebetalarnas bekostnad? Varför kan inte ett av världens rikaste folk direkt betala vad bostaden kostar? En subventionering har ju de välbekanta destruktiva effekterna på konsumenternas prioritering; anspråken på bostäderna ökar i takt med att staten betalar en ökad del av kostnaderna. Jag skulle inte köra omkring i en liten Citroen om bilarna var till 60 procent subventionerade av staten.

Man kanske kan få ned räntenivån även på andra sätt. Jag är inte helt övertygad om det, men eftersom rådet kommer från en så välrenommerad ekonom som Nils Lundgren kanske man skulle kunna tänka sig att staten täcker en viss del av sitt lånebehov med utländskt kapital. På det sättet skulle man kunna minska kapitalafterfrågan respektive öka kapitalutbudet i Sverige.

Man kan naturligtvis fråga sig om inte en lägre räntenivå rimmar illa med ett annat mål som bl a jag själv har pläderat för, nämligen att sparandet skall öka. Skulle inte en sänkt ränta både minska lusten att spara samtidigt som lusten att låna ökar? Det finns ett medel som kan användas med formidabel effekt mot detta och det är skattebestämmelserna.

Skatterna

Jag skulle, om jag var finansminister, omedelbart verka för att alla ränteinkomster upp till en viss nivå skulle bli skattefria. Nivån skulle gärna kunna bestämmas så att reformen bara skulle gagna vanliga människor men inte de ovanliga människorna, vilka de nu är. Samtidigt skulle jag slopa ränteavdragen vid inkomstbeskattningen, kanske inte helt men i varje fall så mycket att man skulle få en symmetri i beskattningen av utgifts-

och inkomsträntorna. Jag är mycket säker på att det skulle få en stor effekt på viljan att spara pengar respektive viljan att låna pengar utan att det skulle kosta någonting för statskassan. En sådan förändring skulle desutom verka räntesänkande, eftersom viljan att låna pengar minskar samtidigt som viljan att spara pengar ökar tillgången på kredit. Detta medför, enligt de marknadsmässiga principer som numera hyllas, att räntan går ner. Som en stor låntagare skulle staten tjäna på att räntenivån sjönk. De företag som vill investera skulle också tjäna på förändringen. Utrymme för investeringar skulle skapas tack vare de sparstimulerande effekter som förändringen innebär. En ökning av sparandet är desto mera angelägen i dagens läge som vi måste räkna med en ökning av bostadsbyggandet.

Löneökningar

Det som jag hittills har försökt beskriva är bara det ena strukturella problemet som finns i vår ekonomi idag, nämligen den otillräckliga förmågan att tjäna in de valutor som vi behöver för vår import. Det andra stora problemet är vår kroniska ominösa förmåga att bevilja oss lönehöjningar och åstadkomma andra arbetskostnadsökningar som är större än omvärldens. Jag vill bara konstatera att i ett samhälle som har ambitionen att hålla så gott som permanent full sysselsättning blir det mycket svårt att undvika ett permanent tryck uppåt på lönenivån och en nedsatt motståndskraft hos arbetsgivarna att motstå dessa lönekrav.

Jag har här för ovanlighetens skull inget recept att komma med, i varje fall inget recept som har någon chans att bli accepterat av politikerna. Jag leker med tanken, om man får använda ett sådant uttryck i ett så seriöst sammanhang som detta, att det kanske ändå inte är optimalt för landet att till varje pris upprätthålla full sysselsättning i varje läge. Skulle man inte kunna nå en hälsosam effekt på vår kostnadsutveckling om statsmakterna, inte bara en gång utan upprepade gånger, försäkrade att om arbetsmarknadens parter är så ansvarslösa att de höjer kostnaderna mer än vad som är förenligt med oföränd-

rad konkurrenskraft så får de ta konsekvenserna och bära de sanktioner som rent marknadsmässigt följer av en sådan felaktig prissättning. Löntagarna skall inte räddas vare sig med hjälp av statligt stöd eller devalvering.

Vi har varit tvungna att devalvera fem gånger under de senaste tio åren. Det är därför motiverat att fråga: Skall vi fortsätta på samma sätt eller skall vi försöka göra någonting helt nytt? Det nya skulle möjligen också kunna innebära en begränsning av strejkrätten. I finansplanen nämner man överläggningar mellan statsmakterna och arbetsmarknadens parter som ett medel att hålla nere kostnadsstegringarna. Det medlet har prövats vid ett flertal tillfällen men har inte givit något tillräckligt uppmuntrande resultat.

För att avrunda så skulle jag vilja säga att i det ekonomiska läge, som beskrivs på ett förträffligt sätt i finansplanen, finns det ett antal mycket gynnsamma drag. De viktigaste av dessa är enligt min bedömning att vi har överskott i bytesbalansen och att vi har fått ner inflationstakten. Det finns emellertid också ofördelaktiga drag. De viktigaste av dessa är att vi har låg tillväxt, att vi under flera år i rad har haft en lägre tillväxt än övriga industriländer, att vi tappar marknadsandelar vilket delvis hänger samman med att vi har en kostnadsstegring som är snabbare än i omvärlden. Det tråkiga i denna bild är att de starka elementen i vår ekonomiska situation är en följd av faktorer som är av engångskaraktär, främst den stora oljeprissänkningen. De negativa elementen är däremot av mer bestående karaktär. Jag har en känsla av att årets finansplan i alltför hög grad bygger på de övergående positiva faktorerna och inte ägnar tillräckligt mycket intresse åt lösningen av de långsiktiga problemen.

Hans T:son Söderström:

Det har sagts om den här budgeten att den är tråkig och ointressant och nu fick vi höra av Rudolf Jalakas att den dessutom är sangvinisk. Jag tycker att det här inledningsvis föranleder en fråga till Nationalekonomiska föreningens ordförande och styrelse. Är det rimligt att fortsätta

traditionen att varje år inbjuda finansministern till en debatt om finansplanen och den ekonomiska politiken?

Det finns två skäl att ifrågasätta den traditionen. Det första skälet är att nästan alla väsentliga åtgärder i den ekonomiska politiken numera presenteras vid *andra* tillfällen än i samband med finansplanen. Finansplanen kommer därför att bestå av ett antal till intet förpliktigande uttalanden om den ekonomiska politiken. Jag kan inte tolka den stora publik som är här ikväll på något annat sätt än att man, liksom jag, hoppas att finansministern skall tala om något som *inte* står i finansplanen.

Det finns ytterligare ett, mer väsentligt, skäl att ställa sig den här frågan och det är att budgetpolitiken idag spelar en underordnad roll i stabiliseringspolitiken. När traditionen med de här debatterna skapades i slutet av förtioalet hade vi en passiv penningpolitik med lågräntepolitiken som penningpolitisk doktrin. Budgeten spelade däremot en väsentlig roll när det gällde att parera yttre störningar och att balansera samhällsekonomin. Det var då rimligt att varje år samlas och diskutera hur budgetpolitiken borde läggas upp för att parera de störningar som hade skett och kunde förväntas inträffa. Vi har nu fått en radikal omkastning av de här två medlen. I slutet på sjuttioalet kom ju budgeten att själv utgöra den största störningen i samhällsekonomin – betydligt större än de yttre störningarna – istället för att vara ett medel som parerade störningarna. Att skapa balans i ekonomin har förutsatt att man skapar balans i de offentliga finanserna. Detta är ett tämligen odramatiskt arbete, även om det kan vara politiskt slitsamt.

Budgeten spelar alltså nu en passiv roll i ekonomin. Dramatiken har vi istället på penningpolitikens område. Vi har fått devalveringarna, de nya finansieringsinstrumenten, avregleringen av finansmarknaderna och en aktiv räntepolitik. Det är hela tiden penningpolitiken som har fått bära anpassningsbördorna. Ur den synvinkeln vore det kanske lämpligare att bjuda in riksbankschefen när vi skall diskutera de samhällsekonomiska balansproblemen. Vi kunde sedan bjuda in finansministern vid ett tillfälle då han pre-

senterade ett åtgärdsprogram för den ekonomiska politiken vilket alltså *inte* är i samband med finansplanen. Man kanske måste anpassa sig till den ekonomiska verkligheten och inte behålla traditioner bara därför att de är traditioner.

Nu är vi ändå samlade för att diskutera den finanspolitiska strategin. Om finansplanen tolkas mycket kortfattat så står där: För att uppnå samhällsekonomisk balans så är det viktigt för det första att skapa balans i de offentliga finanserna, för det andra att satsa på ekonomisk tillväxt. Jag är beredd att i princip instämma i bägge leden av en sådan balansskapande politik. Det är självklart viktigt att skapa balans i de offentliga finanserna, det är självklart viktigt att skapa tillväxt i ekonomin inte bara som ett mål i sig utan också som ett medel för att uppnå samhällsekonomisk balans. Vad gäller det andra delmålet att satsa på ekonomisk tillväxt – går det sedan en rak linje i finansplanen: från tillväxt över industriell expansion, lönsamhet i industrin, god konkurrenskraft, bevarat kostnadsläge till låga löneökningar. Detta är alltså den väg som man valt för att skapa förutsättningar för tillväxt. Mina frågetecken gäller några länkar i den kedjan.

Industriell tillväxt

Det första frågetecknet gäller det faktum att tillväxt och industriell expansion är två uttryck som används helt utbytbart i finansplanen. När man menar tillväxt så säger man industriell expansion och vice versa. Visst har vi en för liten industrisektor och visst måste vi skapa sådana villkor att den kan växa. Men tillväxt är också mycket annat än industriell expansion.

I Sverige har vi en total sysselsättning på ca 4,2 miljoner människor. Av dessa är ungefär en tredjedel sysselsatta i den offentliga och två tredjedelar i den privata sektorn. Av dessa två tredjedelar är ungefär hälften sysselsatta med varuproduktion och den andra hälften med tjänsteproduktion. En del av varuproduktionen är skyddad, det gäller en del av byggandet, jordbruket, energiproduktionen o s v. I den konkurrensetsatta sektorn – industrin – har vi ungefär 900 000 männi-

skor sysselsatta idag. Det är en stor risk man tar när man för att få tillväxt i ekonomin satsar på det enda kortet att få tillväxt i den relativt lilla del av ekonomin som utgörs av industrisektorn.

Finansministerns egen långtidsutredning från 1984 visade att det är Nordamerika och Japan som varit framgångsrika när det gäller att öka sysselsättningen, medan OECD-länderna i Europa har varit mindre framgångsrika i det avseendet. De länder som har lyckats öka sysselsättningen har kunnat göra detta tack vare en kraftig tillväxt i den privata tjänstesektorn. Detta gäller med all säkerhet också Sverige. Men tjänstesektorn lyser med sin frånvaro i finansplanen. Att idag satsa enbart på industrin som tillväxtmotor i ekonomin är ungefär som om man på trettioalet hade satsat på jordbruket, medan industrin hade monopoliserats, i den offentliga sektorn. Det hade inte fungerat då och jag är rädd att en satsning på enbart industrin inte har några förutsättningar att lyckas idag.

Lönsamhet

Mitt andra frågetecken när det gäller kausalitetskedjan för ekonomisk tillväxt är den stora tonvikten på lönsamhetskravet. Självklart är lönsamhet ett nödvändigt villkor när det gäller att få igång en expansion i näringslivet, men det är inte ett tillräckligt villkor. Jag tänker peka på åtminstone några andra förutsättningar som är viktiga för varaktig tillväxt.

För det första krävs en ökning av den privata köpkraften. Jag hör alltså inte till dem som kritiserar finansministern för att han släpper fram en ökad konsumtion. Som Thorvaldur Gylfason påpekade tidigare har vi haft en kolossal – men nödvändig – nedpressning av den privata köpkraften under en följd av år. Nu är det dags att släppa fram en ökad konsumtion. Problemet är bara att den ökade köpkraften inte kan användas till det som folk helst vill ha. Jag är övertygad om att de flesta skulle vara beredda att satsa pengar på bättre skolor, bättre sjukvård, bättre omsorg i olika former och kanske rent av betala för övervakning på skolgården så att deras barn slipper bli mobbade. Men

vi har i Sverige gjort det omöjligt att använda förstärkt köpkraft på det sättet.

Vi är istället hänvisade till att köpa "prylar". Med den industristruktur som vi har i det här landet, där vi i huvudsak producerar insatsvaror, så blir det importerade prylar. I Sverige har en köpkraftsförstärkning därför mycket små multiplikatoreffekter. Detta är något som Erik Lundberg, som tyvarr inte är här idag, ständigt brukar påpeka. Lackaget från en köpkraftsförstärkning till importen är mycket stort. Det är beklagligt att det förhåller sig så. Det skulle inte behöva vara fallet.

Vad som behövs för att den ökade köpkraften skall leda till inhemsk tillväxt är bl a avreglering i en mängd avseenden. Jag talade nyss om avreglering i tjänstesektorn. Det finns även andra avregleringar som skulle verka produktivetsfrämjande på olika sätt. Det gäller regleringarna i jordbruket, inom bostadssektorn (inklusive alla de subventioner som Rudolf Jalakas talade om), inom transportsektorn och även prisregleringarna inom en mängd varuområden. Alla dessa regleringar verkar starkt produktivets-hämmande genom att bromsa omvandlingen i näringslivet. Genom avregleringar inom dessa områden skulle vi kunna klara en bättre produktivetsutveckling, snabbare tillväxt, bättre bytesbalans och förbättrad sysselsättning i tjänstesektorn.

Skattereform

Den tredje faktorn som skulle behövas i ett program för tillväxt är en skattereform. Vi har vid det här laget i Sverige lärt oss att höga marginalskatter har negativa effekter på arbetsutbudet. Vi vet också att de har negativa effekter på rörligheten på arbetsmarknaden och på viljan till utbildning och ansvar. Trots all denna insikt har det ännu inte skett något väsentligt på marginalskatteområdet. Det är svårt att förstå varför det skulle behöva gå ett helt decennium mellan tidpunkten för insikt och tidpunkten för handling.

Kapitalbeskattningen har Rudolf Jalakas redan talat om och dessbättre pläderat för Konjunkturrådets program när det gäller att avveckla i stort sett all in-

komstbeskattning av kapital och därmed även alla avdrag. Konjunkturrådet föreslår att detta skall ersättas av en enhetlig förmögenhetsskatt på marknadsvärdet av alla tillgångar.

Vad det talats mindre om är företagsbeskattningen. Framförallt tycker jag att man skall observera inlåsnings effekterna när det gäller beskattningen av företag. Genom att skapa stora hinder för att flytta kapital från en verksamhet till en annan har företagsbeskattningen verkat konserverande på industristrukturen. När man i finansplanen talar om nödvändigheten av en industriell strukturomvandling, borde man därför också tala om nödvändigheten av att eliminera dessa hinder så att det blir möjligt att flytta kapital och företag mellan olika branscher. Det här blev extra viktigt i och med att man valde en devalveringsstrategi 1982. Satsningen på höga vinster i företagen borde ha kompletterats med större möjligheter att skifta över kapital från våra traditionella basindustrier, där vinsterna skapades i samband med devalveringen, till framtidens expansiva branscher.

Valutaregleringen

Slutligen vill jag hålla med Rudolf Jalakas om att lika viktigt som en hög lönsamhet är en låg ränta. Vi fick ett antal tips om vad man borde göra för att få ner räntan, överraskande nog lämnade han kvar till mig det som jag tycker är det i särklass viktigaste tipset. I dagens läge hindrar vi med berätt mod många utlåningar, som gärna skulle köpa svenska statspapper, och därmed bringa ner den inhemska räntan, att göra detta. Oron har hela tiden varit att vi skulle få spekulativa kapitalflöden i svenska kronobligationer om vi tillät de internationella bankirerna att komma in på den marknaden. Det skulle framtinga en ryckig penningpolitik som inte ligger i landets intresse.

I själva verket är det ju, vilket man i dagens läge borde kunna se, precis tvärtom. Vi har av den svenska kapitalmarknaden skapat en avgränsad ankdamm där det sitter 23-åriga gossar framför sina Reuterskarmar och blir fullständigt hispiga när bankerna börjar stuva om i sina portföljer

och säljer ut en del obligationer på marknaden. Stora internationella placerare skulle inte påverkas av de här 23-åringarnas hispa, de skulle lätt kunna suga upp de obligationer som kommer ut på marknaden om bankerna gör förändringar i sina portföljer.

En kylig internationell analys skulle ge vid handen att svenska statspapper är köpvärda vid en betydligt lägre lång ränta än dagens om man jämför med t ex danska eller norska papper som har högre ränta men betydligt större växelkursrisk. Vad vi har skapat är – om jag ytterligare får krympa ankdammmetaforen en storm i ett vattenglas. Om vi hällde ut vattenglasets i Stilla Havet så skulle vi visserligen få direktkontakt med den internationella kapitalmarknadens dyningar men vi skulle slippa de stormar i vattenglasets som vi har fått uppleva under de senaste dagarna.

Sammanfattningsvis kan jag säga, att vad jag vänder mig emot i finansplanen – samtidigt som jag håller med om mycket – är den ensidiga betoningen av den industriella expansionen, trummandet på lönsamhetskravet, tonvikten på återhållsamhet i löneökningarna. Det är ett viktigt budskap, men det är ett alldeles för ensidigt budskap.

Jag håller med om att finansministerns pianokonsert för ekonomisk balans bör innehålla de här två satserna. Sats ett är sanering av de offentliga finanserna och sats två är ekonomisk tillväxt. När nu Kjell-Olof Feldt sätter sig för att spela andra satsen, så utbreder sig en enorm klaviatur framför honom. Ändå sitter han där och hamrar på en enda tangent: hög lönsamhet och låga löneökningar. Det är en väsentlig tangent. Om det skall bli någon musik så kan man inte hoppa över den. Men det blir väldigt entonigt om man bara slår på den tangenten.

Tony Hagström:

När Hans T:son Söderström inledde så lät det som inledningen till ett väldigt kort möte men jag vill poängtera att rubriken för det här mötet är "Finansplanen och den ekonomiska politiken". Om man diskuterar den ekonomiska politiken alla

andra 364 dagar så varför kan man inte göra det också idag. Då vill jag lämna över ordet till finansminister Kjell-Olof Feldt.

Kjell-Olof Feldt:

I början så syntes det mig som om det här mötet skulle gå alldeles snett. Här stod det en professor i nationalekonomi, synbarligen både nykter och klok, och berömde Sveriges ekonomi en lång stund. När den jämfördes med omvärlden fann han att på nästan varje punkt gick det bättre i Sverige än i övriga Europa. Ordningen återställdes dock när Rudolf Jalakas kom igång och talade om för oss hur skröpliga och eländiga vi är. Den svenska Jante-lagen fungerar även i Handelshogskolans aula. Jag tycker sedan att Hans T:son Söderström avslutade det hela på ett symfoniskt sätt genom att säga att egentligen borde Bengt Dennis stå här istället för den där Kjell-Olof Feldt som vi är så less på.

Jag skall säga, för att påminna om vad som har hänt, att när jag la fram min första budget så avböjde jag att komma hit för att diskutera. Då blev det ett himmelskt väsen i föreningens styrelse och i Svenska Dagbladet som skrev att jag inte vågade möta landets förnämsta nationalekonomer. De skulle tydligen finnas här. Man vill ha mig i lägen där det är lätt att locka mig att säga dumheter – och ibland lyckas man! – istället för att ha mig balanserad och förberedd med en hel budget och finansplan bakom mig. Jag lämnar dock över frågan till Nationalekonomiska föreningens styrelse att begrunda om och i så fall när ni vill se mig.

Tillväxten

Jag skulle vilja börja med Rudolf Jalakas beskrivning av budgeten som sorglös. Föralldel, när redan så många epitet har lastats så kan man väl klistra på den etiketten också. Det är som att hålla vatten på en gås för min del vid det här laget. Det framgår ju av finansplanen att vi oroar oss över att tillväxten i Sverige i så hög grad har baserats på konsumtionstillväxt. Det är väl ändå att något underskatta det som

har hänt under de senaste åren om man vill beskriva återhämtningen av Sveriges ekonomi som enbart att vi har lyckats börja konsumera igen. Det är ju på det sättet att om vi nu tar perioden 1982-1987 så har näringslivets bruttoinvesteringar ökat med 25 procent och industrins investeringar ökat med 55 procent. Då ingår alltså finansplanens prognos med plus 12 procent för 1987.

Låt mig också säga att de båda subventionsblandade investeringarna som har genomförts de hade gjorts ändå men hade inte kommit till stånd i Uddevalla eller i Malmö utan i Trollhättan och Kalmar. Om det gör någon skillnad i deras förmåga för att tjäna in utlandsvaluta då måste jag få kalla upp Rudolf Jalakas till bevisning. Subventionerna gavs inte för att få investeringarna till stånd utan för att få dem lokaliserade till två orter där samtidigt två stora varv, vilka hade slutat att tjäna in pengar, lades ned.

Det är bra att vi är överens om att vi har lyckats behålla vår konkurrenskraft någorlunda hyggligt, delvis genom förändringar av det internationella valutaläget, delvis genom att faktiskt en stor del av devalveringseffekterna består. När Thorvaldur Gylfason visar på nedgången av reallönerna vill han hänföra den till att vi är så nedtyngda av skatter. Om man tittar närmare i diagrammet så kan man se att den största nedgången skedde i reallönen före skatt (Figur 1). Det är en mycket liten del av reallöneminskningen under den här perioden som beror på en ökad skattekvot. Vad vi dessutom kan se i diagrammet är att reallöneflexibiliteten var ganska stor. Devalveringarna gav den effekt som de skulle. Det var plågsamt och smärtsamt för dem som drabbades men det var reallönerna som skulle ner. Det var den flexibiliteten som gjorde att devalveringarna 1981 och 1982 gav Sverige den ekonomiska skjuts som vi nu har fått.

Med våra höga ambitioner om framtida realinkomster, sysselsättning och välfärd är kapaciteten för valutaintjänande fortfarande för liten. Jag får då det rådet av Rudolf Jalakas att räntorna måste sänkas. Man kan fråga sig om det verkligen är sant att räntorna i Sverige ligger så förfärligt mycket högre än i andra länder. Rän-

tan i Sverige ligger endast något över den korgvägda räntan. Tar man då hänsyn till att vår inflation är något högre så innebär det att realräntan är högre i en del andra länder. Jämförelsen slutar dessutom i december 1986 och tar med andra ord inte hänsyn till den höjning av räntorna som nyligen har skett i bl a Norge och Storbritannien. Om vi då utesluter den hispa som har utbrutit den senaste veckan så kan en väldigt stor del av den svenska ränteuppgången hänföras till marknader som ligger väldigt nära oss. Icke desto mindre så är jag naturligtvis intresserad av att Sverige kan både sänka inflationstakten och räntenivån. Med tanke på vår ekonomiska styrka vore det inte orimligt att vi hade en lägre räntenivå än i utlandet.

Det är då naturligtvis bra att få veta att vi kan sänka budgetunderskottet genom att minska mjölk- och bostadssubventionerna. I den budget som nu läggs minskas dessa båda med 1.200 miljoner kronor. Jag försökte tänka mig Rudolf Jalakas i riksdagens talarstol, det är där som du skulle behövas för att övertyga de där partierna i oppositionen om att det vore väsentligt att göra de här ingreppen i vårt subventionssystem. Jag har nu lyssnat i 24 timmar på oppositionen, men jag blir inte klok på vad de säger. Är de verkligen intresserade av att skära ner utgifterna på de här områdena eller kommer de att välja andra och mera taktiska utvägar att komma ur knipan att behöva stå för tidigare uppfattning.

Det är uppenbart att om vi går väldigt snabbt fram när vi skär ner subventionerna så får vi en kraftig ökning av inflationen. Rudolf Jalakas uppnår då automatiskt ett av sina mål, en minskning av realräntan genom en snabbare inflationstakt. Nu menar han inte att vi skall ta bort alla subventioner på en gång, men jag anser att den takt som vi nu håller inte är så dålig.

Vi kommer nu in på en fråga som vi har diskuterat tidigare i den här församlingen och det är en reformering av beskattningen. Rudolf Jalakas beskriver situationen riktigt. Vi har idag en asymmetri i beskattningen. Den är ganska snål mot den som sparar men frikostig mot den som lånar. Det är i och för sig en egenskap hos

många länders skattesystem. Jag håller med om att en större symmetri mellan den som sparar och den som lånar kanske skulle ha en gynnsam verkan, och göra det möjligt att sänka räntan. Framförallt skulle räntepolitiken bli mycket mer effektiv. De svenska hushållen har åtminstone hittills varit relativt okänsliga för ränteförändringar. Att öka effektiviteten i räntepolitiken måste rimligen också leda till lägre räntor.

Sedan kommer Rudolf Jalakas med, vad han tydligen anser, ganska rabulistiska idéer om att vi skulle släppa upp arbetslösheten om lönekostnaderna skulle bli för höga för att lösa det andra huvudproblemet nämligen att Sverige är väl inflationistiskt. Detta gör vi inte någon hemlighet av att vi anser. Det beror ju på att vi har nästan full sysselsättning och ett starkt tryck uppåt på löner och priser. Jag tycker att det finns all anledning att begrundat vilka alternativ som vi har för att råda bot på detta, men jag tror att det alternativ som Rudolf Jalakas kommer med är det absolut dyrbaraste. För det första tror jag att man måste komma upp till mycket höga nivåer när det gäller arbetslösheten för att det skall ha någon effekt. Titta på Västeuropa, det var först när arbetslösheten började komma uppåt tio-femton procent som den fick effekter på kostnads- och prisbeteende. Vi skulle alltså för att få effekt behöva döma en halv miljon svenskar till arbetslöshet. Dessutom, vilket nationalekonomer aldrig brukar ge uttryck åt, är det en värderingsfråga då vi vet att arbetslösheten inte kommer att drabba de grupper som är starka, de som har förmåga att driva upp kostnader och priser. Istället drabbar den helt andra grupper, de nytillträdande ungdomarna som inte har haft en chans att ställa till någon jäkelskap och den drabbar kvinnor som jobbar deltid. Jag tror inte att det är de deltidsarbetande kvinnorna som är de mest inflationsdrivande i vår lönekarusell. Det är därför en dålig väg. Med en halv miljon arbetslösa så har vi tappat enormt mycket av den tillväxt som både Hans T:son Söderström och Rudolf Jalakas efterlyser.

Jag tycker att Thorvaldur Gylfason pekar på något som inte är oväsentligt när vi

hänger den vanliga svarta säcken över oss svenskar och talar om vår dåliga tillväxt. Om vi tittar på tillväxten per invånare så är det ganska hyggligt. Vi kommer nog att fortsätta med att försöka förena full sysselsättning med en låg inflation.

Jag har många gånger beskyllts för att vara överoptimistisk när det gäller våra utsikter. Inflationstakten har i Sverige halverats sedan januari 1985, medan den i resten av OECD har minskat med mindre än en tredjedel. OECD har gynnats i lika hög grad som vi av sänkta räntor. De har gynnats i lika hög grad som vi av sänkta oljepriser, men jag tror att vi har fått en mindre inflationsdrivande struktur på vår egen löne- och prisbildning. 1987 borde kunna bli ett år då ökningstakten i lönerna på allvar går ner, vi kanske hamnar någonstans strax över fem procent. Vi har problem på det här området eftersom vi vet att nästa avtalsomgång och nästa problem uppstår 1988.

Det har påståtts att vi nu tänker kalla till ett nytt kafferep och att vi tror att vi den vägen löser problemen. Det tror vi inte. Vi har däremot sett att vi har samlat på oss ett antal erfarenheter och att vi har ett antal problem som behöver lösas. Jag tänker då på formerna för förhandlingarna, jag tänker på huvudavtalens utformning och jag tänker på problemet med konflikterna som finns i den offentliga sektorn. Jag tänker också på bristen på en lönestatistik som alla parter på arbetsmarknaden är beredda att acceptera.

Det är att något underskatta de psykiska påfrestningarna att säga att budgetpolitiken nu har en passiv uppgift, att bara minska budgetunderskottet. Man kan fråga sig om det var ett uttryck för aktivitet att man tidigare ökade underskottet? I sådana fall föredrar jag att vara passiv. Om vi utgår från att vi är på väg mot bättre finansiell balans, att vi har en potential för tillväxt men vill utöka den ytterligare, att vi kanske har chansen att få ner inflationen, att vårt ränteläge egentligen inte är så allvarligt som det ibland hävdas. Är det då som Hans T:son Söderström säger att vi satsar på fel häst? Är det industrin som har skapat tillväxten som vi har i Sverige? Vi har haft en total sysselsättningsökning i Sverige mellan 1982 och 1987 på ungefär

160 tusen personer, av dessa har nästan 100 tusen kommit inom den privata tjänstesektorn. Det har varit den verkligt expansiva sektorn i Sverige under den senaste tiden. Industrin har svarat för 44 tusen och den offentliga sektorn som man tror har växt så mycket har inte ökat med mer än 25 tusen personer. Vi är medvetna om att tjänstesektorn betyder väldigt mycket.

Vi börjar också se i bytesbalansen att tjänstesektorn inte längre är en hemmamarknadssektor. Vi har alltså en positiv tjänstebalans. Det finns ett undantag som vi inte kan göra någonting åt, det är turistnettot. Om ni tänker på det väder som har varit under vintern så förstår ni vad jag menar.

Vi har i budgeten pekat på ett antal saker som borde kunna göras för att främja tjänstesektorns tillväxt. Jag kan hålla med om att det har varit en fixering vid den varuproducerande delen av näringslivet, delvis beroende på vårt marxistiska förflutna. Om Hans T:son Söderström kan få fler proselyter att vara för en avreglering av det svenska jordbruket så är jag starkt intresserad. Där har vi en stor välfärdsförlust som vi genomgår varje år, men det är så svårt att övertyga de i näringen verkamma om att de kan bidra till att lösa näringens egna problem.

Jag skall sluta med ett ämne som är mig väldigt kärt, det här med våra skatter. 1980, när vi blev eniga om att vi var tvungna att göra något åt marginalskatteerna, hade hälften av alla förvävsarbetande marginalsatter som var högre än femtio procent. 1987 och 1988 är det bara tjugo procent som har det. Det tyder på att någonting har hänt med marginalskatteerna under åttiotalet. Vi är alldeles på det klara med att om inte skattesystemet reformeras kommer vi snart att vara tillbaka i ett läge där hälften har mer än 50 procent marginalsatt.

Nu tycker jag att vårt skattesystem hänger ihop. SNS har visat vad som händer när man drar i en tåt på ett ställe, att det ger effekt på ett annat ställe. Att brister i symmetri och faktiskt också logik har skapat problem med systemet. Det vi nu strävar efter redan under denna vår, är att lägga grunden för en skattereform som

sträcker sig över inkomstbeskattningens alla olika delar. Vi behöver en reform där man ser över hela kapitalinkomstbeskattningen och avdragssystemet och hur våra inkomstkällor är konstruerade.

Min dröm är att någon gång få medverka till en sådan skattereform. Reformen måste också innebära att satserna för inkomstskatteerna, och därmed även marginalskatteerna, sänks. Det är någonting som jag tror skulle förenkla livet för ett antal medborgare och göra systemet rättvisare. Systemet skulle också vara mindre inflationsdrivande och ge ett större bidrag till vår tillväxt. Jag säger detta för att visa att jag är medveten om att det här klaviaturet, som Hans T:son Söderström vill se mig sitta vid med alla fingrar igång och med en pedal som jag skall pumpa på, har mer än en enda tangent. Sedan är det en annan sak att jag är väldigt omusikalisk, jag uteslöts från musikundervisningen redan i realskolans första klass.

Sten Westerberg:

Såsom bankdirektör vill jag tacka den före detta marxisten för erkännandet att även den privata tjänstesektorn ger ett positivt bidrag.

Kjell-Olof Feldt:

Var det 600 miljoner kronor?

Sten Westerberg:

Jag förmodar att finansministern syftar på biskop Hans Brasks fond för forskning och utveckling.

Jag skulle vilja ställa två frågor. Den första är vad som var tankegången när finansministern gick ut i november och sade sig vara utomordentligt oroad över den privata konsumtionens utveckling när han bara några veckor senare i budgeten har åsikten att konsumtionen inte är något större problem.

Min andra fråga gäller lönebildningen 1988. Jag förstod att finansministern var ganska bekymrad över denna och såg den som ett stort problem. Nu måste den dystera utvecklingen med högre kostnadsutveckling i Sverige än i utlandet äntligen brytas! Då måste jag fråga vad det är för

poäng med att inleda avtalsperioden med en rekordhög ökning av arbetsgivaravgifterna.

Rolf Englund:

Den av regeringen förda politiken, den s k Tredje vägen, bygger på föreställningen att den socialdemokratiska regeringen i Sverige har en bättre metod än andra regeringar i världen att få ner inflationen och uppnå balans i ekonomin, utan de negativa effekter som blir ett resultat av vad som brukar kallas en monetaristiskt inriktad politik.

Monetarismen har de senaste åren råkat i vanrykte. Den har dödförklarats av både *Financial Times* och *Economist* och till och med en av Mrs Thatchers egna parlamentsledamöter har i *Wall Street Journal* i en artikel uttryckt sin glädje över vad han kallade "Britains escape from monetarism in one country". Det syftar, som väl de flesta här i salen genast erinrar sig, på Stalins yttrande om "socialism in one country".

Ändå är nog ryktet om monetarismens död betydligt överdrivet. Jag ber härvid att få hänvisa dels till en artikel av Karl Brunner i nr 1/1986 av *Marknadsekonomisk Tidskrift*, dels till Samuelson's *Economics*, den lärobok som lärde oss studenter på 1960-talet, under Keynesianismens hogålder, att allt var möjligt med "proper monetary and fiscal policy". Höjdpunkten för Keynesianismen nåddes väl i början på 1970-talet då president Nixon sade att "we are all Keynesians now".

I *Economics*, 1961 års upplaga, s 315 i kapitlet "Prices and Money", skrev Samuelson, som inte nu, och än mindre 1961, kunde beskyllas för att vara någon fanatisk monetarist, följande:

"Idén bakom kvantitetsteorin är enkel. Om regeringen ökar penningmängden tusenfalt så kan man förutsäga att det blir en galopperande inflation som gör att priserna ökar tusenfalt." Efter en hänvisning till den tyska hyperinflationen 1921-23 skrev Samuelson att kvantitetsteorin är användbar för att beskriva perioder av hyperinflation och olika långsiktiga trender i prisutvecklingen, som t ex i Spanien

och Europa efter att den nya världens guld hade upptäckts.

Samuelson fortsätter: "Eftersom galopperande inflation kan utsätta ett demokratiskt samhälle för oacceptabla spänningar är det bra att predika den enkla kvantitetsteorin både när den är modern och när den är omodern – inte därför att den, i sin enklaste form, är modern särskilt ofta utan eftersom den behövs så utomordentligt väl i de turbulenta tider när dess budskap är modernt."

De flesta är nog benägna att hålla med om att priserna förmodligen stiger tusenfalt om man ökar penningmängden tusenfalt. Nästan lika många tror nog också att priserna ökar med 100 procent om man fördubblar penningmängden. Man måste nästan vara en högt utbildad nationalekonom för att inte inse detta intuitivt och med det sunda förnuftet.

Den, däremot, som hävdar att priserna stiger med 10 procent om man ökar penningmängden med 10 procent anses som en fanatiker som förespråkar, om inte generalsjuntor av Chiletyp, så åtminstone en arbetslöshet lika hög som i Mrs Thatchers England. Klart är att få teser som monetaristernas de senaste årtiondena har väckt så starka känslor, både bland anhängare som motståndare inom nationalekonomi och politik.

I Sverige för vi knappast någon sådan diskussion. Här lägger vi ansvaret för inflationen på hrr Malm, Rosengren och Ljunggren och anser att de med viljekraft kan stoppa inflationen, åtminstone om man något ändrar formerna för lönebildningen.

Låt mig här inskjuta att det är bra med låga nominella löneökningar, om det sker samtidigt som inflationen går ner, till följd av en lagre ökningstakt i penningmängden.

Bekymret för dem som hävdar att det finns ett samband mellan penningmängd och inflation är det klassiska problemet att det är svårt att dra en meningsfull gräns för vad som är att betrakta som pengar. Om sedan räntor och oljepriser varierar kraftigt kan det dessutom vara svårt att finna ett bra mått på prisutvecklingen.

I en artikel i våras i *Svensk Tidskrift* (nr

Tabell 1 Penningmängden Ökning 12 mån, procent

	Dec 84	Dec 85	Juli 86	Aug 86	Sept 86	Okt 86	Nov 86
M 3, Riksbankens penningmängdsmått, sedlar och bankinlåning	6.9	0.9	7.8	10.7	12.2	10.5	12.7
+ Statsskuldväxlar = "M 4"	9.0	5.9	1.2	2.3	2.7	0.1	2.5
+ Allemanssparande = "M 5"	10.2	7.8	4.6	5.7	6.1	4.2	5.6
+ Riksobligationer = "M 6"	11.9	8.6	8.9	10.0	10.1	8.4	9.6
+ Företagens konton i Riksbanken = "M 7"	13.6	11.3	10.6	11.4	10.8	9.4	10.5
+ Sparobligationer = "M 8"	13.4	11.7	9.9	10.7	10.2	8.9	9.9
	Dec 84	Dec 85	Juli 86	Aug 86	Sept 86	Okt 86	Nov 86

4-5/1986) med rubriken "Inflationen spräcker avtalen", med ett frågetecken efter för säkerhets skull, har jag hävdad att man till Riksbankens mått på penningmängden, M 3, som innefattar sedlar och bankinlåning och bankcertifikat, bör lägga nya instrument som allemanssparande, statsskuldväxlar, riksobligationer, sparobligationer och de miljardbelopp som företag och kommuner har inestående på spärrkonton i Riksbanken, se *Tabell 1*.

Detta nya mått har jag döpt till M 8. Sambandet mellan M 3 respektive M 8 och inflationen, definierad som KPI exkl bostadsposten, framgår av diagrammet här intill (*Figur 2*). Det tyder inte på att inflationen under 1987 kommer att kunna begränsas till fyra procent. Det kan bli uppemot det dubbla.

I stora delar av västvärlden har inflationen de senaste åren blivit lägre än vad den skulle ha blivit enligt monetaristernas beräkningar. De, som inte tror på att det beror på att det nuförtiden går att öka takten på sedelpressarna utan att det leder till ökad inflation, har funderat över varför "velocityn" har ändrats.

Jag vill bara avsluta med en reflexion. Man kan naturligtvis säga att man inte tror att inflationen blir så hög eftersom

man inte är monetarist och monetarismen är ute just nu. Men dessvärre blir inflationen i Sverige 1987 inte lägre för det.

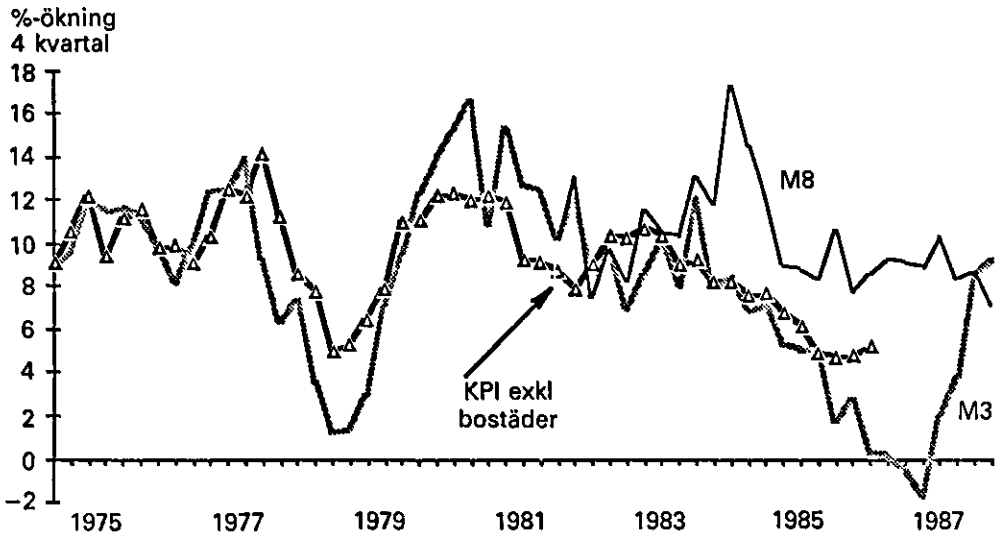
Det faktiskt existerande sambandet mellan penningmängd och inflation finns där, oberoende av om vi tror på det eller inte. Det är ingen värderingsfråga. På samma sätt som jorden är rund, oavsett hur många som tror att den är platt.

Stig Tegle:

Jag tänkte ställa en fråga om diskrepansen i finansplanen mellan orden om tillväxt och de väldigt få åtgärder för att få en tillväxt tillstånd som presenteras i densamma. I vissa delar blåser man upp de här investeringarna i tioårsprogram och multiplicerar finansplanen med tio. Man får då väldigt fina siffror. Vad jag tänker på då är Lester Thurow, en amerikansk ekonom, som är bekant i alla fall för regeringen. Han hade en artikel i *Scientific American* under hösten som handlade om produktivitet. Han frågade sig varför USA hade en produktivitet som var 5-6 gånger lägre än i konkurrentländerna trots att USA har den minsta offentliga sektorn, har de största inkomstskillnaderna, har en arbetsmarknad som är en ar-

Figur 2 Penningmängd och inflation 1975-1987. Kvartalsvis, M3 och M8 förskjutet 7 kvartal och justerat för produktionsökning (BNP).

Not: Siffrorna för 4:e kvartalet -86 avser perioden okt-nov. Ökningen i BNP har subtraherats från penningmängdsökningen.

betsgivares dröm och har ett bra företagsklimat o s v. Hans svar på frågan var att det var för mycket "finansiering", för dålig utbildning, svagt offentligt understöd för investeringar, och för mycket försvarsinvesteringar och försvarsforskning. En slutsats som kan dras av den analysen är att det krävs en balanserad utveckling av ekonomin. Lika fullt som varu- och tjänsteproduktion behöver varandra så krävs det infrastrukturella investeringar i ekonomin. Min fråga blir då hur det kan komma sig att allt tal om tillväxt i finansplanen bara handlar om industrin.

Kjell-Olof Feldt:

Att jag i november uttryckte oro över konsumtionsutvecklingen var naturligtvis dumt av mig – att överhuvudtaget uttrycka någonting om någonting. Jag var faktiskt orolig och är det fortfarande över vad som hände i fjol när vi fick fram de första preliminära bedömningarna att kapitalbildningen gav ett negativt bidrag till tillväxten. Då sa jag, till en ännu förnämre församling – det var aktiesparare – att

så här kan det inte fortsätta. I år kan vi konstatera att vi har en viss investerings-effekt, den är inte imponerande – 2,5 procent – medan konsumtionen ökar med mellan 2 och 3 procent. Nu vet jag också att 1987 kommer vi att pressa ned den offentliga sektorns tillväxttakt till 1 procent, vilket stämmer ganska bra med vad riksdagen 1984 ansåg vara den långsiktigt acceptabla nivån. I kombination med att jag tror att utrikesbalansen kommer att stå sig så är den oro jag hade i november inte lika befogad för 1987.

Jag är överens med Stig Tegle om betydelsen av infrastrukturen och utbildningssystemet, som den offentliga sektorn måste svara för. Det är då en väldigt relevant fråga att ställa: vad är det i den här budgeten som bidrar till tillväxten genom de offentliga utgifterna? Det finns tre områden som har prioriterats i den här budgeten: det sociala området, regionalpolitik samt forskning och högre utbildning. Jag hävdar att regionalpolitiken är en viktig fråga för både tillväxten och stabiliteten i Sverige. Ett problem som måste avhjälpas är bristen på regional balans när

det gäller efterfrågetillväxten på arbetskraft. De expansiva delarna av landet kan mycket väl bli inflationshårdar om man inte, som vi nu har försökt, sätter in vissa bromsande krafter. Det är också viktigt att vi kan öka tillväxten i de områden där vi har lediga resurser.

Satsningen på infrastruktur kommer då bli genom att vi utöver den ordinarie vägbudgeten satsar 600 miljoner kronor per år i en tioårsperiod. Detta gör vi för att vi även legalt skall kunna köra med 24 tons axeltryck, vilket vi i stor utsträckning redan gör. De första tre årens investeringar koncentrerar vi till skogslänen. I dessa finns alldeles uppenbart en rad flaskhalsar som minskar avverkningskapaciteten, transportkapaciteten och produktiviteten i industrin. När dessa tre år har gått kommer vi att gå vidare i resten av landet. Ett annat exempel på den marxistiska avideologiseringen är att vi inom regionalpolitiken jämsätter tjänste- och varuproducerande företag.

En tredje sak är att Televerkets investeringar för utbyggnad av telekommunikationerna fram till 1992 – det här kan Tony Hagström mycket bättre än jag – blir 23 miljarder. Det betyder att vid det laget kommer Sverige att ha ett av världens bästa telekommunikationssystem där bli fullständig dataservice kan ges över hela landet. Detta är ett bra exempel på produktivitetshöjande åtgärder från samhällets sida.

Ett tredje område som är prioriterat i årets budget är forskning och högre utbildning till vilket vi har avsatt pengar i budgeten men där förslag kommer att läggas fram senare.

Slutligen skall jag svara på Sten Westerbergs fråga om varför vi fullbordar inflationsbekämpningen med att rekordhöja arbetsgivaravgifterna 1988. Man måste ha väldigt små anspråk på rekord om man anser att denna ökning är ett sådant. Det handlar om en ökning med 1,26 procentenheter, av denna består 0,8 procent av den ökade kostnaden för reformen av sjukförsäkringen som SAF, PTK och LO

kom överens om i fjol. Vi sa då till dem att detta måste finansieras genom höjda arbetsgivaravgifter och vi hörde inga protester vid den tiden. 0,33 procent beror på de ökade kostnaderna för yrkesskadeförsäkringen där vi enligt lagen måste finansiera den med arbetsgivaravgifter. Även om vi anser att arbetsmarknadens parter har varit med om att godta kostnaderna och finansieringen så kommer vi att diskutera med dessa om hur vi skall göra med arbetsgivaravgifterna 1988. Finns det andra lösningar på finansieringen av dessa reformer?

Så till Rolf Englund. Det är möjligt att vi är fångna i det här M3-måttet, jag har stor respekt för så invecklade diagram som detta avser att vara. Jag fick just veta av en av de närvarande professorerna att den sista uppgången av M3 som i diagrammet ser ut att ske nästa år i verkligheten skedde 1986. Om det nu är på det sättet att det finns en lagbundenhet i penningutveckling och inflation så är det naturligtvis mycket som återstår att förklara med den ekonomiska politiken och dess konsekvenser. Jag tror att det går att konstatera många statistiska samband utan att det behöver finnas något samband i verkligheten. Jag sätter mig emellertid inte på den hästen att jag säger att sambandet inte kan finnas. Vi har tvärtom med stort allvar från regeringens sida följt utvecklingen av likviditeten i ekonomin, det är ju bara ett annat sätt att formulera problemet, och vi är medvetna om att påspädningar av likviditeten kommer att i varje fall ändra penningpolitikens förutsättningar. Vad jag vänder mig emot är att vi skulle vara bundna till M3-kurvans svängningar, det kan ju vara så att en och annan har kommit emellan och gjort någonting för att priserna skall gå upp eller ner.

Tony Hagström:

Då skall jag be att få tacka finansminister Kjell-Olof Feldt och övriga debattdeltagare för den här kvällens debatt.